

TÁC ĐỘNG CỦA FINTECH VÀ ESG ĐẾN SỰ PHÁT TRIỂN BỀN VỮNG HỆ THỐNG TÀI CHÍNH VIỆT NAM

NGUYỄN THỊ THÀNH VINH¹

Tóm tắt

Bài viết phân tích tác động của công nghệ tài chính (Fintech) và các yếu tố Môi trường, Xã hội, Quản trị (ESG) đến sự phát triển bền vững của hệ thống tài chính Việt Nam. Từ đó, bài viết đề xuất các khuyến nghị chính sách nhằm tối ưu hóa tác động của Fintech và ESG đối với sự phát triển bền vững của hệ thống tài chính Việt Nam.

Từ khóa: Hệ thống tài chính, các yếu tố môi trường, xã hội, quản trị, công nghệ tài chính

THE IMPACT OF FINTECH AND ESG ON THE SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF VIET NAM'S FINANCIAL SYSTEM

Summary

The article analyzes the impact of financial technology (Fintech) and environmental, social, and governance (ESG) factors on the sustainable development of Viet Nam's financial system. Based on the findings, it proposes policy recommendations to optimize the influence of Fintech and ESG on the sustainable development of Viet Nam's financial system.

Keywords: Financial system, environmental, social, and governance factors, financial technology

Ngày nhận bài: 11/9/2025; Ngày hoàn thiện biên tập: 05/10/2025; Ngày duyệt đăng: 09/10/2025

ĐẶT VẤN ĐỀ

Hệ thống tài chính đóng một vai trò then chốt trong việc định hướng dòng vốn, hỗ trợ các hoạt động kinh tế, xã hội và môi trường bền vững. Tại Việt Nam, quá trình tăng trưởng kinh tế nhanh đã tạo ra những áp lực không nhỏ lên môi trường và các vấn đề xã hội, đòi hỏi một hệ thống tài chính không chỉ hiệu quả mà còn phải bền vững và có trách nhiệm (UNDP, 2023). Sự trỗi dậy mạnh mẽ của Công nghệ tài chính (Fintech) và các yếu tố Môi trường, Xã hội, Quản trị (ESG) đang tạo ra những biến đổi sâu sắc trong tài chính toàn cầu và Việt Nam. Fintech, với khả năng cách mạng hóa các dịch vụ tài chính thông qua ứng dụng công nghệ, mang đến tiềm năng nâng cao tính minh bạch, hiệu quả và khả năng tiếp cận của tài chính bền vững (Acclime, 2024). Đồng thời, việc tích hợp các nguyên tắc ESG vào hoạt động tài chính giúp các tổ chức tài chính quản lý rủi ro dài hạn, thu hút vốn đầu tư có trách nhiệm và hỗ trợ các dự án, doanh nghiệp có tác động tích cực đến môi trường, xã hội (Ahmad T., & Van Looy A, 2020). Nhận thức rõ những vấn đề này để có giải pháp nhằm tối ưu hóa tác động của Fintech và ESG đối với sự phát triển bền vững của hệ thống tài chính Việt Nam thời gian tới là cần thiết.

VAI TRÒ CỦA HỆ THỐNG TÀI CHÍNH VỚI PHÁT TRIỂN BỀN VỮNG

Phát triển bền vững được định nghĩa là sự phát triển đáp ứng nhu cầu của hiện tại mà không làm tổn

hại đến khả năng đáp ứng nhu cầu của các thế hệ tương lai (Climate Bonds Initiative, 2023). Hệ thống tài chính là một mạng lưới phức tạp bao gồm các trung gian tài chính (như ngân hàng, công ty bảo hiểm, quỹ đầu tư) và thị trường tài chính (thị trường tiền tệ, thị trường vốn), qua đó tiền tệ được luân chuyển giữa người tiết kiệm, người đi vay (Folwarski M. 2020). Mục đích chính của hệ thống tài chính là điều phối tiết kiệm và đầu tư, tạo điều kiện cho tăng trưởng kinh tế bằng cách phân bổ vốn hiệu quả đến các nhu cầu sử dụng khác nhau trong nền kinh tế (Friede G., Busch T., & Bassen A. 2015). Hệ thống tài chính đóng vai trò then chốt trong thúc đẩy phát triển bền vững thông qua nhiều kênh khác nhau. Hệ thống tài chính hiệu quả có khả năng huy động và phân bổ vốn một cách tối ưu cho các dự án và doanh nghiệp có tác động tích cực đến môi trường, xã hội. Thay vì chỉ tập trung vào lợi nhuận tài chính thuần túy, một hệ thống tài chính hướng đến bền vững sẽ ưu tiên các khoản đầu tư xanh, các sáng kiến giảm phát thải carbon, các dự án năng lượng tái tạo và các doanh nghiệp có trách nhiệm xã hội cao. Điều này giúp chuyển dịch dòng vốn từ các hoạt động gây hại sang các hoạt động mang lại lợi ích lâu dài cho cả kinh tế, xã hội và môi trường.

Hệ thống tài chính có vai trò quan trọng trong quản lý rủi ro dài hạn liên quan đến các yếu tố ESG. Bằng cách tích hợp các nguyên tắc ESG vào quy trình đánh giá và quản lý rủi ro, các tổ chức tài chính có thể nhận

¹ Khoa Ngân hàng - Tài chính, Trường Đại học Kinh tế và Quản trị Kinh doanh, Email: Thanhvinh@tueba.edu.vn

diện và giảm thiểu các rủi ro tiềm ẩn, từ đó bảo vệ giá trị tài sản và đảm bảo sự ổn định của hệ thống. Việc đánh giá rủi ro khí hậu giúp các ngân hàng và nhà đầu tư đưa ra quyết định thận trọng hơn đối với các ngành công nghiệp có nguy cơ bị ảnh hưởng bởi biến đổi khí hậu. Sự phát triển của Fintech mang lại tiềm năng lớn trong việc tăng cường tính minh bạch, hiệu quả và khả năng tiếp cận của tài chính bền vững. Các công nghệ như blockchain, trí tuệ nhân tạo và dữ liệu lớn có thể giúp theo dõi và báo cáo các tác động môi trường, xã hội của các hoạt động kinh tế một cách chính xác hơn, đồng thời mở ra các kênh đầu tư mới cho các dự án bền vững, thu hút sự tham gia của nhiều đối tượng hơn.

Như vậy, một hệ thống tài chính bền vững là nền tảng để hiện thực hóa các mục tiêu phát triển bền vững. Nó không chỉ cung cấp nguồn lực tài chính mà còn định hướng dòng vốn, quản lý rủi ro và tận dụng các tiến bộ công nghệ để xây dựng một tương lai kinh tế xanh hơn, công bằng hơn.

TÁC ĐỘNG CỦA FINTECH VÀ ESC ĐẾN SỰ PHÁT TRIỂN BỀN VỮNG HỆ THỐNG TÀI CHÍNH VIỆT NAM

Fintech có nhiều tiềm năng thay đổi hệ thống tài chính Việt Nam theo hướng bền vững: Fintech đề cập đến việc sử dụng công nghệ để cung cấp và cải thiện các dịch vụ tài chính. Các công nghệ cốt lõi của Fintech bao gồm trí tuệ nhân tạo (AI), dữ liệu lớn (Big Data), blockchain, điện toán đám mây và Internet vạn vật (IoT). Fintech có tiềm năng cách mạng hóa hệ thống tài chính thông qua việc tăng cường hiệu quả hoạt động, giảm chi phí giao dịch, mở rộng khả năng tiếp cận dịch vụ tài chính cho các nhóm dân cư chưa được phục vụ và tạo ra các sản phẩm, dịch vụ tài chính sáng tạo (HSBC Global Research, 2023). Fintech đóng vai trò quan trọng trong việc thúc đẩy sự phát triển bền vững của hệ thống tài chính Việt Nam thông qua việc tăng cường áp dụng và giám sát các yếu tố ESG.

Nâng cao tính minh bạch và khả năng tiếp cận dữ liệu ESG: Các công nghệ Fintech như IoT và cảm biến có thể thu thập dữ liệu môi trường, xã hội, theo thời gian thực, cung cấp thông tin chính xác, kịp thời cho các nhà đầu tư và tổ chức tài chính. Dữ liệu lớn và phân tích dữ liệu có thể xử lý lượng lớn thông tin ESG từ nhiều nguồn khác nhau, xác định các xu hướng, rủi ro tiềm ẩn (James Manyika và cộng sự, 2011). Blockchain có thể tạo ra một hệ thống ghi nhận dữ liệu ESG an toàn, bất biến và minh bạch, giúp tăng cường độ tin cậy của thông tin (James Manyika và cộng sự, 2011). AI và học máy có thể tự động hóa quá trình phân tích, báo cáo dữ liệu ESG, giảm chi phí, nâng cao hiệu quả. Các nền tảng Fintech có thể cung cấp thông tin ESG một cách dễ dàng và rộng rãi cho các nhà đầu tư, bao gồm cả nhà đầu tư nhỏ lẻ, giúp họ đưa ra quyết định đầu tư có trách nhiệm hơn.

Thúc đẩy các sản phẩm và dịch vụ tài chính bền vững: Các nền tảng Fintech có thể kết nối các nhà đầu tư có mục tiêu ESG với các dự án và doanh nghiệp có tác động xã hội, môi trường tích cực, thúc đẩy dòng vốn vào các hoạt động bền vững. Fintech hỗ trợ việc phát hành và giao dịch các công cụ tài chính xanh như trái phiếu xanh, tín dụng xanh thông qua các nền tảng số, tăng cường tính minh bạch, hiệu quả của thị trường. Fintech cung cấp các giải pháp tài chính sáng tạo và dễ tiếp cận hơn cho các doanh nghiệp nhỏ và vừa (SMEs) có các dự án ESG, giúp họ vượt qua các rào cản tài chính truyền thống.

Nâng cao hiệu quả quản lý rủi ro ESG: AI và học máy phân tích dữ liệu ESG để xác định và dự đoán các rủi ro tiềm ẩn liên quan đến môi trường, xã hội và quản trị, giúp các tổ chức tài chính quản lý rủi ro hiệu quả hơn (Levine R, 2005). Fintech cung cấp các công cụ và nền tảng để tích hợp các yếu tố rủi ro ESG vào quy trình đánh giá tín dụng, quản lý danh mục đầu tư và các quyết định tài chính khác. Các giải pháp Fintech có thể giúp các tổ chức tài chính giám sát và báo cáo các rủi ro ESG một cách thường xuyên, minh bạch cho các bên liên quan.

Tác động của ESG đến sự phát triển bền vững của hệ thống tài chính Việt Nam thông qua Fintech: ESG là một bộ tiêu chuẩn được các nhà đầu tư và các bên liên quan sử dụng để đánh giá cách một tổ chức hoặc một dự án tác động đến môi trường, xã hội và cách thức quản trị. Việc tích hợp các yếu tố ESG vào quyết định đầu tư và hoạt động tài chính giúp các nhà đầu tư đánh giá rủi ro cũng như cơ hội dài hạn, đồng thời thúc đẩy các hoạt động kinh doanh có trách nhiệm, bền vững (Mishkin F. S., Eakins S. G, 2018). Việc tích hợp các nguyên tắc ESG không chỉ là mục tiêu, mà còn là một yếu tố định hướng quan trọng cho sự phát triển bền vững của hệ thống tài chính Việt Nam thông qua Fintech.

Định hướng phát triển Fintech bền vững: Các nguyên tắc ESG có thể định hướng sự phát triển của Fintech theo hướng giải quyết các vấn đề xã hội, môi trường, chẳng hạn như cung cấp dịch vụ tài chính cho người nghèo, hỗ trợ năng lượng tái tạo và thúc đẩy nông nghiệp bền vững. Các yếu tố quản trị trong ESG có thể giúp đảm bảo việc phát triển, ứng dụng Fintech tuân thủ các tiêu chuẩn đạo đức cao nhất và có trách nhiệm với xã hội. Việc tích hợp các giá trị ESG vào các sản phẩm và dịch vụ Fintech có thể tăng cường niềm tin, sự chấp nhận của người dùng, đặc biệt là những người quan tâm đến các vấn đề bền vững.

Thu hút vốn đầu tư bền vững cho Fintech: Các công ty Fintech tích hợp ESG vào hoạt động kinh doanh của mình có thể thu hút được sự quan tâm của các nhà đầu tư có trách nhiệm và các quỹ đầu tư ESG, tạo lợi thế cạnh tranh trên thị trường. Việc tuân thủ các tiêu chuẩn ESG có thể giúp các công ty Fintech tiếp cận các nguồn

vốn ưu đãi, các chương trình hỗ trợ tài chính cho các dự án xanh và xã hội. Việc thể hiện cam kết với các nguyên tắc ESG có thể giúp các công ty Fintech xây dựng hình ảnh thương hiệu tích cực và tăng cường uy tín với khách hàng cùng các bên liên quan.

Quản lý rủi ro dài hạn cho hệ thống tài chính: Việc tích hợp các yếu tố ESG vào hoạt động của các tổ chức tài chính và các công ty Fintech có thể giúp giảm thiểu các rủi ro hệ thống liên quan đến biến đổi khí hậu, các vấn đề xã hội, quản trị yếu kém. Một hệ thống tài chính chú trọng đến ESG sẽ có khả năng phục hồi tốt hơn trước các cú sốc kinh tế, xã hội và môi trường. Việc hướng dòng vốn vào các hoạt động bền vững có thể góp phần đảm bảo sự ổn định tài chính dài hạn cho cả hệ thống.

Hiện nay, Việt Nam có nhiều cơ hội để khai thác sức mạnh tổng hợp của Fintech và ESG nhằm thúc đẩy sự phát triển bền vững của hệ thống tài chính nhưng cũng đối mặt với không ít thách thức.

Về cơ hội, Chính phủ đã thể hiện cam kết mạnh mẽ đối với các mục tiêu phát triển bền vững, tạo ra một môi trường thuận lợi cho việc tích hợp ESG vào tài chính. Việt Nam là một trong những thị trường Fintech phát triển nhanh nhất ở Đông Nam Á, cung cấp một nền tảng vững chắc cho việc ứng dụng Fintech trong lĩnh vực tài chính bền vững (Nir Kshetri, 2018). Các nhà đầu tư trong nước, quốc tế ngày càng quan tâm đến các khoản đầu tư ESG, tạo ra nhu cầu lớn về các sản phẩm và dịch vụ tài chính bền vững. Sự kết hợp giữa Fintech và ESG mở ra nhiều cơ hội cho các doanh nghiệp khởi nghiệp, các nhà phát triển công nghệ sáng tạo ra các giải pháp mới và hiệu quả.

Về thách thức, việc thu thập, so sánh dữ liệu ESG ở Việt Nam vẫn còn gặp nhiều khó khăn do thiếu các tiêu chuẩn và khuôn khổ thống nhất. Khung pháp lý cho Fintech và tài chính bền vững ở Việt Nam vẫn đang trong giai đoạn phát triển, gây lo ngại cho các nhà đầu tư và doanh nghiệp. Thiếu hụt đội ngũ chuyên gia có kiến thức và kỹ năng chuyên sâu về cả Fintech và ESG là một rào cản lớn. Nhiều tổ chức tài chính, doanh nghiệp Việt Nam vẫn chưa nhận thức đầy đủ về tầm quan trọng và lợi ích của việc tích hợp ESG. Rủi ro “tẩy xanh” (greenwashing) xuất hiện khi thiếu các tiêu chuẩn và quy trình kiểm tra chặt chẽ có thể dẫn đến tình trạng các tổ chức tài chính, doanh nghiệp thổi phồng các nỗ lực ESG của mình.

MỘT SỐ KHUYẾN NGHỊ VỀ CHÍNH SÁCH

Việc khai thác hiệu quả sức mạnh tổng hợp giữa Fintech và ESG có tiềm năng to lớn trong việc xây dựng một hệ thống tài chính Việt Nam bền vững, góp phần vào sự phát triển kinh tế - xã hội toàn diện và bảo vệ môi trường. Tuy nhiên, để đạt được điều này, cần có những chính sách đồng bộ, hiệu quả từ phía Chính phủ và các cơ quan quản lý.

Một là, hoàn thiện khung pháp lý và quy định.

Xây dựng hành lang pháp lý thử nghiệm (Regulatory Sandbox) cho Fintech bền vững. Tạo ra một môi trường thử nghiệm có kiểm soát cho các giải pháp Fintech sáng tạo tập trung vào các mục tiêu ESG. Hành lang này sẽ cho phép các công ty Fintech thử nghiệm sản phẩm và dịch vụ mới trong một không gian an toàn, đồng thời giúp cơ quan quản lý thu thập thông tin, xây dựng các quy định phù hợp. Việc ban hành các tiêu chuẩn và hướng dẫn về ESG nhất quán về việc tích hợp các yếu tố ESG vào hoạt động của các tổ chức tài chính, bao gồm cả ngân hàng, công ty chứng khoán, công ty bảo hiểm và các quỹ đầu tư sẽ tạo ra một sân chơi bình đẳng và khuyến khích việc áp dụng các thông lệ tốt nhất về ESG. Thiết lập các yêu cầu về công bố thông tin ESG bắt buộc và tự nguyện đối với các doanh nghiệp niêm yết, các tổ chức tài chính sẽ tăng cường tính minh bạch và giúp các nhà đầu tư đưa ra quyết định dựa trên thông tin đầy đủ, đáng tin cậy. Bên cạnh đó, rà soát, sửa đổi các quy định hiện hành trong lĩnh vực tài chính để loại bỏ các rào cản đối với việc ứng dụng Fintech vào các hoạt động tài chính bền vững, đồng thời đảm bảo sự ổn định và an toàn của hệ thống tài chính.

Hai là, thúc đẩy phát triển hạ tầng và công nghệ.

Một hạ tầng số vững chắc và kết nối rộng khắp là điều kiện tiên quyết để các giải pháp Fintech có thể được triển khai và tiếp cận hiệu quả đến mọi thành phần kinh tế, từ các tổ chức tài chính lớn đến các doanh nghiệp nhỏ và vừa, cũng như người dân ở cả khu vực đô thị và nông thôn. Điều này bao gồm việc đầu tư vào mạng lưới internet tốc độ cao, các hệ thống thanh toán số an toàn và hiệu quả, cùng các nền tảng dữ liệu mở. Những nền tảng này sẽ tạo điều kiện thuận lợi cho việc phân tích dữ liệu và đánh giá rủi ro cơ hội ESG bằng các công nghệ Fintech như AI và học máy (Thomas Philippon, 2016). Đồng thời, hỗ trợ nghiên cứu và phát triển (R&D) trong lĩnh vực Fintech, ESG để tạo ra các giải pháp sáng tạo và phù hợp với bối cảnh Việt Nam. Khuyến khích các trường đại học, viện nghiên cứu, doanh nghiệp hợp tác phát triển các công nghệ như AI, học máy, blockchain để phân tích dữ liệu ESG, quản lý rủi ro khí hậu, và tạo ra các sản phẩm tài chính xanh mới. Đồng thời, chú trọng xây dựng một nền tảng dữ liệu ESG quốc gia đáng tin cậy, tạo điều kiện thuận lợi cho các công ty Fintech phát triển các công cụ phân tích, đánh giá ESG tiên tiến.

Ba là, nâng cao nhận thức cho các chủ thể và cộng đồng xã hội.

Tăng cường giáo dục, đào tạo về Fintech và ESG. Triển khai các chương trình giáo dục và đào tạo cho các cán bộ quản lý, nhân viên trong ngành Tài chính, doanh nghiệp, nhà đầu tư về các khái niệm, lợi ích, cách thức triển khai Fintech và ESG. Tổ chức thường xuyên, có hiệu quả các chiến dịch truyền thông nhằm

nâng cao nhận thức cộng đồng xã hội về tầm quan trọng của tài chính bền vững, về vai trò của Fintech trong việc thúc đẩy các mục tiêu ESG. Khuyến khích hợp tác giữa các trường đại học, viện nghiên cứu và doanh nghiệp trong hoạt động này. Tạo điều kiện cho sự hợp tác giữa các cơ sở đào tạo, viện nghiên cứu và các công ty Fintech, tổ chức tài chính để phát triển các chương trình nghiên cứu, đào tạo và ứng dụng Fintech trong lĩnh vực ESG.

Bốn là, khuyến khích phát triển và ứng dụng các giải pháp Fintech cho ESG.

Ưu đãi cho các Fintech tập trung vào ESG. Cung cấp các ưu đãi về thuế, phí và tiếp cận vốn cho các công ty Fintech phát triển các giải pháp sáng tạo trong lĩnh vực tài chính bền vững, chẳng hạn như các nền tảng cho vay xanh, đầu tư tác động và theo dõi hiệu suất ESG. Hỗ trợ các sáng kiến tài chính xanh dựa trên nền tảng Fintech. Khuyến khích và hỗ trợ việc phát hành và giao dịch các công cụ tài chính xanh như trái phiếu xanh, tín dụng xanh thông qua các nền tảng Fintech (WCED, 1987). Tạo điều kiện thuận lợi cho việc ứng dụng AI và học máy trong phân tích rủi ro và cơ hội ESG. Khuyến khích các tổ chức tài chính và công ty Fintech sử dụng AI và học máy để phân tích dữ liệu ESG, xác định các rủi ro tiềm ẩn và cơ hội đầu tư bền vững. Hỗ trợ Fintech trong việc cung cấp thông tin ESG dễ tiếp cận cho nhà đầu tư nhỏ lẻ. Tạo điều kiện cho các nền tảng Fintech phát triển các công cụ và giao diện thân thiện, giúp nhà đầu tư cá nhân dễ dàng tiếp cận và hiểu được thông tin ESG của các khoản đầu tư.

Năm là, tăng cường hợp tác quốc tế.

Chú trọng học hỏi kinh nghiệm và thông lệ tốt nhất từ các quốc gia tiên tiến đã có những bước tiến đáng kể trong việc xây dựng khung pháp lý, tiêu chuẩn, cơ chế khuyến khích cho Fintech và ESG, như: Singapore, Anh, các nước EU... Hợp tác với các tổ chức tài chính quốc tế (như WB, ADB, IFC), các quỹ đầu tư xanh toàn cầu và các công ty Fintech hàng đầu thế giới có thể giúp Việt Nam thu hút nguồn vốn đầu tư xanh, chuyển giao công nghệ tiên tiến, phát triển các giải pháp Fintech sáng tạo phục vụ mục tiêu ESG. Xây dựng mạng lưới và chia sẻ kiến thức thông qua các diễn đàn, hội thảo, chương trình trao đổi quốc tế để giúp các nhà hoạch định chính sách, các tổ chức tài chính, công ty Fintech Việt Nam cập nhật xu hướng toàn cầu, chia sẻ kinh nghiệm, xây dựng các mối quan hệ đối tác chiến lược.

KẾT LUẬN

Fintech và ESG có tác động đa chiều đến sự phát triển bền vững hệ thống tài chính Việt Nam. Việc tối ưu hóa tác động của Fintech và ESG đối với sự phát triển bền vững của hệ thống tài chính Việt Nam đòi hỏi một tầm nhìn chiến lược và sự phối hợp chặt chẽ giữa các cơ quan quản lý, doanh nghiệp và các bên liên quan. Bằng việc triển khai đồng bộ các khuyến nghị chính sách trên, Việt Nam có thể tận dụng được sức mạnh tổng hợp của công nghệ và các nguyên tắc bền vững để xây dựng một hệ thống tài chính hiệu quả, minh bạch, toàn diện và góp phần vào một tương lai phát triển bền vững cho đất nước. ■

Tài liệu tham khảo:

1. Acclime (2024). *Vietnam Fintech Brief in 2024*. Available at: <https://vietnam.acclime.com/>, August 16, 2024.
2. Ahmad T., & Van Looy A. (2020). *Business Process Management and Digital Innovations A Systematic Literature Review*. *Sustainability*, 12(17), 6827.
3. *Climate Bonds Initiative (2023). Sustainable Debt Global State of the Market 2023*. Available at: <https://www.climatebonds.org/12/2023>.
4. Folwarski M. (2020). *New entities on the financial market - fintech, bigtech and neobank - regulation proposal*. *Bulletin of the University of Banking*, 1(37).
5. Friede G., Busch T., & Bassen A. (2015). *ESG and financial performance: aggregated evidence from more than 2000 empirical studies*. *Journal of Sustainable Finance & Investment*, 5(4).
6. HSBC Global Research (2023). *Global sustainable investment review 2022*. <https://www.gsi-alliance.org/>, 12/2023.
7. James Manyika, Michael Chui, Brad Brown, Jacques Bughin et al. (2011). *The next frontier for innovation, competition, and productivity*. McKinsey Global Institute.
8. James Manyika, Michael Chui, Brad Brown, Jacques Bughin, Richard Dobbs, Charles Roxburgh, Angela Hung Byers (2011). *Big data: The next frontier for innovation, competition, and productivity*. McKinsey Global Institute
9. Levine R. (2005). *Finance and growth: Theory and evidence*. In P. Aghion & S. N. Durlauf (Eds.). *Handbook of economic growth (Vol. 1A)*
10. Mishkin F. S., Eakins S. G. (2018). *Financial markets and institutions (9th ed.)*. USA: Pearson Education.
11. Nir Kshetri (2018). *Blockchain and its applications for supply chain*. *Cogent Business & Management*, 5(1), 1516130.
12. Thomas Philippon (2016). *The FinTech Opportunity*. NBER Working Paper No. 22476 August 2016.
13. UNDP (2023). *Các chương trình quốc gia cho Việt Nam (2022 - 2026)*. <https://www.undp.org/>, ngày 23/6/2023.
14. *World Commission on Environment and Development (WCED) (1987). Our Common Future*. Oxford University Press: Brundtland Report.